

LIMITY NATO

Síla a omezení fungování Severoatlantické aliance

NATO je nejúspěšnější obrannou aliancí v historii. Je však již od svého založení tvořena zeměmi se značně rozdílnými zájmy, a tak více než sedmdesátiletá historie Severoatlantické aliance není prostá neshod a sporů, které ukazují, jaké limity toto uskupení má. Díky diplomatické síle NATO a snaze hledat ve společném zájmu styčné body nedošlo ovšem mezi členy NATO nikdy k válce ani se žádný člen nerozhodl k úplnému opuštění Aliance.

Spory mezi členskými státy

V Severoatlantické radě, nejvyšším orgánu NATO, má každá země po jednom zástupci a tito zástupci se musí na všech rozhodnutích jednomyslně shodnout. Aliance tak nemůže jednat proti vůli byť jen jediné země, což otevírá cestu pro tvrdá vyjednávání, nebo až zablokování společné akce.

Konsenzuální rozhodování brání Alianci zasahovat

Jednotlivé země mohou podmiňovat schválení jednotlivých návrhů schválením těch svých. V roce 2019 Turecko požadovalo za svůj souhlas s novou obrannou strategií pro pobaltské státy zařazení kurdské milice YPG na seznam teroristických organizací.

Kvůli odporu některých evropských zemí v čele s Francií a Německem se NATO nezapojilo do operace v Iráku v roce 2003, která tak proběhla pod hlavičkou USA.

do případných konfliktů mezi členskými státy. V takovém případě může NATO nabídnout fórum pro konzultace a diplomatické řešení sporu, nemůže ovšem vojensky zakročit proti svému členovi. Toto je jeden z výrazných rozdílů proti bývalé Varšavské smlouvě.

Na ostří nože

Ochrana vlastních zájmů či mocenské ambice způsobily několik krizí mezi členskými státy NATO, nikdy však nepřerostly v otevřenou válku.

Dlouhodobě problematické jsou vztahy mezi Řeckem a Tureckem. Hlavními třecími body jsou Kypr, rozdělený na řeckou a tureckou část, a přístup do vod Egejského moře. Zatím poslední krize proběhla v roce 2020, kdy Turecko začalo ve vodách nárokových Řeckem a Kyprem pátrat po nerostných surovinách. Do záležitosti se brzy vložilo NATO a nový formát jednání vedl k deeskalaci.

Během suezské krize v roce 1956 se Francie a Británie s pomocí Izraele pokusily získat kontrolu nad strategickým Suezským průplavem. Na nátlak Spojených států a Sovětského svazu byla ale tato akce zastavena. Prohra tradičních evropských velmocí následně přinesla úpadek jejich postavení a prestiže ve světě.

Méně známým konfliktem jsou tři tzv. tresčí války mezi Velkou Británií a Islandem o právo rybolovu a vytyčení teritoriálních vod Islandu mezi lety 1958 a 1976. Docházelo při nich ke střetům mezi Islandskou pobřežní stráží, britskými rybáři a Královským námořnictvem a zničeno bylo několik lodí. Aliance poskytla prostor pro jednání, z nichž Island vzešel vítězně, mj. i díky hrozbě opuštění NATO.

Jeden za všechny, všichni za jednoho?

Severoatlantická aliance dává svým členům značnou volnost v míře zapojení do společných akcí. I známý článek 5 Washingtonské smlouvy, jenž je základním kamenem kolektivní bezpečnosti NATO, stanovuje, že smluvní strana

v případě napadení člena Aliance „neprodleně podnikne sama a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou“. Míra spojenecké podpory tak zůstává každému jedolivému státu na zvážení.

Díky tomu může být právoplatným členem NATO Island, který nedisponuje klasickou armádou, ale jeho příspěvek spočívá ve strategické poloze. Známy závazek vydávat na obranu 2 % HDP, přijatý v roce 2014 na summitu ve Walesu, též není vymahatelný. Jeho dodržením ovšem státy deklarují, že svou obranu neopouštějí na spojencích.

Integrita

Podle článku 13 může kterýkoli stát z NATO vystoupit. Zatím k tomu nedošlo, strategicky důležití členové však tuto kartu několikrát použili pro posílení vlastní pozice. Naposledy v roce 2018 s touto myšlenkou operoval americký prezident Donald Trump.

Mocenské rozpory, mj. kvůli požadavku na výraznější postavení Paříže v rámci NATO a francouzským jaderným ambicím, však vyústily v roce 1966 ve vystoupení Francie ze společné velitelské struktury Aliance a vykázání vojáků spojeneckých zemí z jejího území, což znamenalo i přesun aliančního sídla a velitelství. V Alianci Francie ale zůstala a dále se podílela na kolektivní bezpečnosti a účastnila se rozhodování na politické úrovni. Do integrované vojenské struktury NATO, s výjimkou Skupiny pro jaderné plánování, se vrátila roku 2009.

V období vlády vojenské junty v letech 1974–1980 opustilo velitelskou strukturu i Řecko.

Nedemokratické režimy

V preambuli Washingtonské smlouvy stojí, že členové NATO „jsou odhodláni hájit svobodu (...) svých národů, založenou na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a právního řádu“. Přesto bylo zakládajícím členem Portugalsko, v němž v té době vládl autoritářský katolický konzervativní režim Estado Novo. Portugalsko totiž hrálo kvůli své geografické poloze (především tedy svých ostrovů v Atlantiku) velmi důležitou roli. K jeho přijetí do Aliance

také přispělo dlouholeté spojení s Velkou Británií a antikomunistický postoj.

Zakládající smlouva též nedává možnost člena vyloučit, a tak když se po převratech v Řecku nebo Turecku ujaly vlády vojenské junty, NATO nemohlo do vnitřních záležitostí svých členů zasáhnout.

Operace mimo vlastní území

Jako obranná Aliance má NATO ve Washingtonské smlouvě přesně stanovené území, na kterém platí. Primárně se jedná o území členských států a Atlantický oceán severně od obratníku Raka. Smlouva se tak nevztahovala na kolonie a ani nyní se nevztahuje např. na ozbrojené síly v Pacifiku nebo americké jednotky v Japonsku.

Přesto od 90. let NATO provádí tzv. operace “out-of-area”, tj. mimo své území. Těmito operacemi NATO usiluje o předcházení bezpečnostním krizím u svých členů, ale i tak vyvolávají kontroverze. Právní mandát jim přitom poskytují buď rezoluce OSN, nebo dohoda se státem, na jehož území jsou alianční vojáci vysláni.

Interoperabilita výzbroje

Pokud by armády členských států neuměly společně operovat, Aliance by nemohla být odstrašující silou. Proto jsou důležitá společná cvičení a proto je žádoucí mít i co nejednotnější výzbroj, od letadel a tanků až po jednotné ráže munice. Kvůli citlivým systémům to však může znamenat nutnost dodávek od aliančních výrobců, aby nedošlo ke kompromitaci celé alianční obrany. S problémy se tak potýkaly letouny JAS-39 Gripen od švédského Saabu, které musely být dodatečně vybaveny pro utajenou komunikaci s dalšími systémy alianční protiletadlové obrany.

Zatímco v případě švédských nebo izraelských produktů toto bylo možné, Aliance odmítla do společného systému protivzdušné obrany začlenit ruský protiletadlový systém S-400, který pořídilo Turecko. Aliance mu pořízení kompatibilního systému nemohla nařídit, USA ovšem Turecku následně odmítly dodat stíhačky F-35.

Bibliografie a zdroje k tématu:

- » Maurice Vaïsse, Clémence Sebagance (2009): *France and NATO: An History*, Cairn.info – Politique étrangère. On-line: <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2009-5-page-139.htm>
- » Rui Lopes (2016): *Accommodating and Confronting the Portuguese Dictatorship within NATO 1970–4*, *The International History Review*, 38:3, 505–526
- » Effie G. H. Pedaliu (2011): “A Discordant Note”: NATO and the Greek Junta, 1967–1974, *Diplomacy & Statecraft*, 22:1, 101–120
- » Turkey’s new S-400 proposal offers olive branch to US On-line: <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/10/turkey-proposes-model-to-resolve-s-400-dispute-with-us>
- » Lenka Filípková et al. *NATO and Liberal Interventionism: Don't Back Off*. Asociace pro mezinárodní otázky, 2013 [cit. 16.12.2021]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz-pp-2013-02.pdf>
- » NATO. *Iceland and NATO* [online]. [cit. 16.12.2021] Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162083.htm
- » Natoaktual.cz. *Jak NATO funguje: O rozhodovacích procesech Aliance* [online]. [cit. 16.12.2021]. Dostupné z: <https://www.natoaktual.cz/zpravy/1principynato>